

Каменко М. Марковић

СЛИКАР НАЈЛЕПШИХ ЖЕНА ЕЖЕН ДЕЛАКРОА

Слика је мост између уметникове и посматрачеве душе.

Делакроа

Године 1798, када је рођен сликар Ежен Делакроа, Таљеран, најистакнутији дипломата Француске има 54. године.

У париским салонима кружи следећа узречица: “Таљеран је господину Делакроу створио каријеру, а мадам Делакроа је за узврат поклонила Таљерану једног сина“!

Иако ово тврђење није никада доказано, ипак све указује на то између осталог и велика сличност сликара са бискупом, министром спољних послова и амбасадором Таљераном - да је бескрупулозни “слуга свих режима“ заиста Еженов отац. Први део оне узречице неспорно је тачан. Мадам Делакроа је годинама одржавала интимне односе са хромим дипломатом, а овај се потрудио да њеног не баш много способног супруга, високо уздигне на лествицама државне хијерархије.

Тако је Шарл Делакроа 1797. одређен за вршиоца дужности министра иностраних послова младе Француске Републике, а касније добија звање амбасодора у Холандији.

Ово отмено порекло је подједнако судбоносно за сликара, за кога кажу да је “његова личност ударила печат читавом столећу“, као и Еженове очигледне хомосексуалне наклоности!

Овај неприродни нагон, пак, неспорно је везан за Делакроов брачно-ванбрачни статус. Психолози тврде да су таква деца склона

хомосексуалности, јер га је подвесну мржњу према својим “грешним“ мајкама, а због тога се индиректно клоне и женског рода у целини.

Ежен Делакроа је један од најрепрезентативнијих сликара XIX века, коме импресионисти могу да захвале за најјаче импULSE, спада међу оне малобројне сликаре који са својим моделима нису одржавали интимне везе.

Додуше, у историјама уметности помињу се две жене - нека мадам Далтон и Делакроина сестричина мадам Дефорже, као сликареве пријатељице. Истини за вољу, он је обе у више наврата сликао, али већина његових модела не могу да се идентификују, јер их је Делакроа скупљао, тако рећи са улице.

Млади Ежен завршава краљевски лицеј и првобитна му је жеља да постане музичар, јер одлично свира виолину. Његов ујак га, међутим, већ са петнаест година шаље у сликарски атеље великог Пјера Герена.

Када је навршио двадесетчетири године, Делакроа излаже једно од својих првих слика: *Даније и Верилије у њаклу* која већ поседује одлике правог мајстора. Те године у Салону била је изложена и слика *Покољ на Хиосу*,¹⁾ која је наишла на отпор међу сликарима класичарске школе. Жан Огист Доминик Енгр ће слику назвати обичном мазаријом и покољем сликарства. Насупрот овом мишљењу, млади сликари су били одушевљени, јасно увидевши да она представља једну нову вредност.

Ово је био почетак сукоба, не само на пољу сликарства, између Енгра, поборника неокласицистичких идеја и Делакроа, романтизмом опијеног сликара. По интензитету и последицама овај сукоб је надрастао “ренесансни судар дивова“, у коме су актери били Леонардо да Винчи и Микеланђело Буонароти.

У Салону 1827, изложио је *Сарданапалову смрт* и *Марино Фалијеро*. Делакроа чаробњак боје. Чудесан, дубок, тајанствен, сензибилан.

Сарданапалова смрт, на којој је представљено умирање легендарног асирског владара који уништава све око себе, јер побеђен не жели да ишта падне непријатељу у руке је страшна и чудовишна као сан.

Да ли ће икада насликана представа моћи да да упечатљивију замисао азијатског деспота од овог Сарданапала са црном уплетеном брадом како умире на својој ломачи у богатим наборима муслина. И ко би данас могао да наслика цео тај харем блештеће лепоте са овим жаром, овом свежином, са оваквим поетским одушевљењем. И целу ову заносну раскош која светлуца по намештају, оделима, по коњској опреми, по накиту.

Поново видети Сарданапала, то је поново пронаћи младост. Ова слика, болна, делирична и заносно чулна, мешавина је сна и јаве и, опија као отров.

Делакроа ће затим насликати неколико слика надахнутим Бајроновим поемама. Међутим, пре него што је пронашао свој сопствени, ненадмашни стил, Делакроа прво мора да искристалише и свој специфични поглед на свет. Одједи велике револуције и звездана стаза Наполеона још увек испуњавају срца сваког Француза. А пошто је други потрес обично увек јачи од првог, Французи у првим деценијама XIX века откривају своју приврженост Отаџбини.

Тај Еженов талас патриотизма лепо је описао Дима-отац у једном од својих романа: "Када је угледао француску тробојницу на врху катедрале Нотр-Дам и спознао шта је стављено на коцку, тада је његово одушевљење надвладало и потиснуло страх. И он је почео да велича народ, масе, које су му испочетка уливале страх".

Карактеристично је да су сликара боље разумевали писци и песници но његове колеге по кичици. Оно на шта Дима циља, најречитије се испољило у једном од можда најславнијих платна Делакроа. То је слика *Слобода њредводи народ* (1830), инспирисана догађајима јулске револуције 1830. године, можда је последња успела алегорија коју ће неко насликати. Полунага Јованка Орлеанка предводи одред грађана и војника револуције, у сусрет жељеној победи.

Суморна, а ипак дивна, зрачна али смирена, ова импресија која се заувек настањује у вашем сећању, доказује право, савршеног колористу.

Слика је у мноштву детаља, нарочито реалистички погођеним ликовима, изванредно надахнуто приказивала атмосферу тих бурних и трагичних дана.

У историји француског сликарства палета Ежену Делакроа је најснажнија, најупечатљивија.

Он приређује новогодишње седељке у свом стану и атељеу које су на гласу у целом Паризу. На овим вечеринкама учествују само мушкарци. Званице су познате личности "пријатељи омладине" Вијо и Пиере, затим великани пера Дима и Балзак, песници Де Мисе и Маларме.

- Ти сликаш најстаситије мушкарце и најлепше жене - задиркује Ежена Пиере на једној таквој вечеринки.

- Ти лично, међутим, ниси нимало снажан, а лепе жене те не занимају!

Делакроа набира чело. Он изговара реченицу коју је Ла Дука записао у својој књизи "Еротичност у уметности": "Дајте ми најобичније смеће, а ја ћу из њега да направим женско тело"!

- Али, ти завидиш борцима - подбада га Пиере.

- Ја сам, заправо, и сам борац!

Ускоро му се пружа прилика за велику авантуру. Делакроа - као већина мушкараца који се првенствено интересују за мушки пол, - веома је омиљен у женском друштву. Радо је виђен гост и у салонима госпођице Марс. Та жена са ратоборним презименом је пријатељица грофа од Морнеја, кога је владар Јул Филип управо наименовао за амбасадора у Мароку. Наиме, Француска је тада освојила Алжир, па Луј настоји да створи добре односе и са суседним султанима.

- Учинићете ме најсрећнијим међу смртнима - каже сликар грофовој наложници, ако издејствујете да ме Морнеј поведе са собом у Африку.

- Морнеј чини оно што му ја кажем!

И тако је у јануару 1832. куцнуо велики час сликара Ежена Делакроа. Поштанским колима одлази у Тулон, а тамо се укрцава на палубу брода који плови за Тангер. Већ неколико дана после свог припећа на тле ужарене Африке, Делакроа, скоро подједнако талентован и као писац и уметнички критичар, записује у свој дневник:

“Приспели смо међу чудесан народ, а паша, командант града, примио нас је на челу својих ратника. Овдашње Јеврејке су предивне. Бојим се да ће бити јако тешко мимоићи незадрживу потребу да их сликам. Оне су прави бисери Еденовог врта“. Тиме сликар почиње своје уметничко откривање Африке.

Паше отварају сликару двери својих најтајновитијих одаја. Да ли они то чине из куртоазије према члану француске делегације, или им је јасно да Делакроа неће ништа друго починити са њиховим харемским лепотицама него их само сликати!

- Дозволите ми да ваше прекрасне жене насликам у њиховим властитим одајама - моли Делакроа једног од алжирских великаша.

- Под условом да оне буду одевене и под ферецом!

- Одевене, али без велова - одвраћа му Делакроа. Ми сликари ионако назиремо све што се крије иза велова.

Просто је невероватно, али сликар добија одобрење и тако настаје чувена слика *Алжирке у њиховим одајама* (1834).

Раскошна и чулна, слика има у себи опојну снагу афричких прича. Она одводи у сан, у лудило.

У Северној Африци, Делакроа проналази самог себе. Африка још више оплођује, ионако плодног сликара. Он се слободно креће по харемима муслиманских главешина. Њега примају “фавориткиње“, најомиљеније жене паша, он пуши с њима наргиле, послужују га црне ропкиње, док сликар дели комплименте у њихову част раскошно одевеним лепотицама.

Мароканка, Мароканац на коњу, Јеврејска свадба и мноштво других слика, настаје у време Делакроове “Афричке турнеје“.

- Цела вам Француска завиди због ваших модела - каже му “уклети песник” и пријатељ Шарл Бодлер.

- То нису модели, већ дивља, изворна лепота Африке - одговара му Делакроа.

Нежни, крхки сликар, који поред снажних маларичних напада пати и од неке тешке болести (за коју се претпоставља да је последица венеричне заразе из младих дана), импресиониран је ратничком мушкоћу арапских племена. Велики поклоник песника и борца за слободу лорда Бајрона, за кога га везује и заједничка љубав према Грчкој, Делакроа је својом распеваном кичицом опевао слободарски бунт и борбу грчког народа. Уопште узев, он је један од најпознатијих сликара оружаних бојева у историји. У Африци Делакроа налази мноштво мотива за ту врсту својих слика.

Опхрван болешћу, сликар се враћа из Африке у Париз који је у врењу.

- У Африци сам открио стварност - каже он једном од великана француске литературе Виктору Игоу. Сада ми преостаје још само романтика!

- Да ли под тим подразумевате лепе жене - одвраћа му писац “Звонара Богородичне цркве”.

Делакроа гледа сањалачки преда се:

- И њих!

А ко су ти модели које слика Делакроа? Нико није у стању да каже које су му жене позирале као модели за слике тако омамљиве чулности као што су, на пример, *Сјавајућа одалиска* или *Орфеј и Еуридика*. Можда су то били професионални сликарски модели а можда - нико?

- Ко би био у стању да докучи шта се збива у Делакроовој души - вели Бодлер, који је такође прошао како “седмим небом” тако и сва мучилишта пакла, коме ништа није страно, чак ни најогавније перверзије.

Но, нико не би рекао да Делакроа, елегантном господину, који општи са министрима и кога списатељица Жорж Сандова (пријатељица песника Алфреда де Мисеа), често обучена у мушку одећу - прима у свом салону као неког војводу, прете “зли анђели”. Додуше, Академија одбија да прихвати његове слике, у “салонима” оне не наилазе на нарочито добар пријем, а критика је прилично малициозна. Оно што сликара, међутим, посебно мучи, јесте подсвесна борба у његовој души против “лепшег пола” који га привлачи, али се он жена уједно и клони.

Поред слика такве лепоте и складности као што је *Женски акти*, његова душевна борба испољава се и у драматичним сценама као што су платна: *Отац њроклиње Дездемону*, *Лав шито раздире Арајина* и

Тӣар који комада девојку. И док раздире самог себе, Делакроов уметнички бес усмерава се на мушкарце, какав би и сам желео да буде, а искаљује га и на женама, са којима не налази срећу.

Заост̄авӣшина

Тек када је напунио педесету годину живота, Делакроа иако болестан и исцрпљен од циновских стваралачких напора - почиње да налази самог себе.

- Желео сам тако жарко да постанем музичар - каже сликар поводом трагичне Шопенове смрти.

- Упркос томе ти си постао песник - одговара му један поета, пријатељ Делакроа.

- Какав песник?

- Песник који слика!

Одиста, Ежен Делакроа има изванредан стил и радо, веома много, пише. Осим тога, он гаји према поезији и један индиректан, али веома танан однос. Што више стари све више цени Дантеа, Шекспира и Гетеа, који га подстичу на изванредна мајсторска дела. Међу овим платнима, додуше мање познатим, прво место заузима *Тасо у лудници*.

Његовој префињености највише би одговарало да буде један од оних "литерарних центлмена" о којима говори Бајрон, подразумевајући тиме истанчане љубитеље уметности. Међутим, Делакроа је више од тога. Он је прави геније коме стваралачка муза стално изнова ставља кичицу у шаке.

Истина је да је у последњим годинама његовог живота све оно што се назива уживањем било ишчезло, само једно, жестоко, деспотско уживање све их је заменило - то је рад, који тада више није био само страст, већ би се могао назвати помамом.

Пошто би дан посветио сликању, било у свом атељеу, било на скелама куда су га одвлачили његови велики декоративни радови²⁾, Делакроа би налазио још снаге у својој љубави према уметности, па би сматрао да му тај дан није довољно испуњен ако вечерње часове не би употребио крај камина, при светлости лампе, за цртање, за прекривање хартије сновима.³⁾

Конечно се у стан Делакроа усељава и једна жена, његова стара дадиља Џени ла Гоалу.

- За име бога, зар још увек нисте отишли у постељу? - прекорева она сликара - једног јутра у шест сати ушавши у атеље.

- Када вам остаје још само неколико месеци живота, мора се интензивно радити - каже Делакроа подижући се с муком крај недовршеног платна.

Пријатељима, који посећују онемоћалог сликара, одана Џени се јада:

“Он ради сваког дана као да му је то судњи дан. При томе више немамо места у атељеу, слике су нам закрчиле читав стан!”

У ствари, то нису последњи сликареви месеци, већ последње године живота. Делакроа се све више повлачи од света, чак врло ретко прима и своје литерарне пријатеље. У току новогодишње седељке, које и надаље редовно организује, на почетку 1863. године Делакроа пада у несвест.

- Требало би га однети у његову спаваћу собу - шапну једна од званица.

- Никако пре поноћи - прозбори слабашним гласом Делакроа.

- Ова нова година биће ми ионако последња.

Овога пута сликар се није преварио. Ежен Делакроа умире 13. августа 1863. Тог поподнева над Паризом влада таква мукла тишина као у оним афричким забитим селима која је сликар тако жарко заволео.

Енгр истог дана сазнаје за смрт свог “идеолошког противника” и не жели да се последњи пут поклони великом покојнику, већ одлази у капелу Светих анђела у Сен-Силпису, где је две године раније, Делакроа насликао *Изјон Хелиодора из храма* и *Борбу Јакова с анђелом*.

Делакроине колористичке смелости, искуство и зрелост добили су овде свој најлепши израз. Никада, чак ни у *Милосјини Трајановој* као ни у *Уласку крсташа у Цариград* Делакроа није заблистао дивнијим и толико зналачки натприродним колоритом, никада није дао цртежу намерно толико епског призвука.

Енгр посматра те чаробне творевине колорита, страсти, духа и маште, уз кисео осмех, нервозно. Одлазећи из цркве додајује свештенику: “Господине, будите потпуно уверени да пакао постоји, а знам и ко ће већ сутра тамо да оде”.

Делакроа је волео све, умео је да наслика све и знао је да ужива у свим врстама рада. Он је од сликарства створио своју једину музу, своју једину драгану, своје једино и довољно задовољство. За овог генијалног уметника, све гране уметности, од којих један сматра ову а други ону за најглавнију, нису биле, односно, нису друго до само најсмерније служавке једног јединственог дара.

Делакроа је најсугестивнији од свих сликара, онај чија дела, наводе на размишљање и највише призивају успомену на осећања и већ познате поетске мисли за које се сматрало да су заувек утонули у ноћ заорава.

Али овај стил изражавања је последица дубоких и несрећних личних црта. Болан немир још од младости гони га у далеке крајеве.

Обишао је Тунис, Алжир и Мароко. Па, ипак, нису то путовања само студија ради. У то се доба први пут воле сви предели, снажно доживљава култура, обичаји и ритуали урођеника.

Успомене у туђини и развалине први пут се воле и гледају као своје у отаџбини. Траг тог путовања осећа се у његовим делима, у која је покушао да пренесе дивљу раскош и лепоту Истока. Африка га је потпуно обрвала.

Имао је безмерно осећање пролазности и бездане дубине света што га зна Исток, по којем је зажарен и чулан, опијен мутним звуковима тумарао неколико месеци.

Он наизменично излива на своја надахнута платна крв, светлост и тмине. Све је у његовом делу очај, покољи, пожари, све је доказ против вечног и непоправљивог човековог варварства. Градови у пожару и диму, заклане жене, силоване жене, чак и деца бачена под копита арапских коња или под сечиво ножа мајки у делиријуму. Осликао је Делакроа тле најчуднијих грађанских ратова, занесен пре свега живошћу садашњости. Читаво његово дело, личи на страсну химну бетовенски компоновану у част судбине и неисцељивог бола.

Понекад је могао, јер је извесно да му није недостајала нежност, да посвети своју кичицу изразу нежних и страсних осећања. Портрет *Фредерика Шойена* то недвосмислено потврђује.

Најзад, шта је, дакле, то тајанствено нешто које је Делакроа, на срећу XIX века, боље изразио него ико други? То је оно невидљиво, неопипљиво, то су *сан, душа и нерви*. И он је то постигао, запамтите, без других средстава, сем облика и боје.

Његов цртеж је уопште нервозан, динамичан, страстан. Његов лајтмотив је покрет, насупротив мировању, идеалу неокласициста.

Једном згодом рекао је младом сликару: "Ако нисте довољно вични да начините кроки човека који се баца кроз прозор, док још пада с четвртог спрата на земљу, никада нећете моћи да створите велике композиције". У овој хиперболи налазим бригу која га је пратила читавог живота и била у томе, као што је познато, да треба сликати довољно брзо и са довољно сигурности како ништа не би ишчезло од интензитета акције или идеје.

Целокупно дело Ежена Делакроа садржи у себи зачетке нових открића која ће поједини уметници касније искористити. Он је први применио дивизионизам тонова који су потом импресионисти довели до крајњих граница могућности. Међу оним малим сликама има их чије колористичке чаролије наговештавају Одилона Редона,⁴⁾ друге, марине, подсећају на Ежена Будена⁵⁾. Из тога се може утврдити да Делакроа заузима у уметности, XIX века централно место и зрачи на све стране; он влада у свим областима; он иде тако рећи у сусрет

Камију Короу⁶⁾, сликарима Барбизонске школе⁷⁾ Равијеу и Добињију; он гледа ка импресионизму.

Због свега тога, овај генијални сликар-поета, четрдесет година је трпео најгоре увреде.

Критичар Вине му је пребацивао сенилност, Жак Русо га је називао болесним генијем, а Максим ди Камп му је препоручивао да се ода литератури коју воли и музици за коју је зацело рођен.

Године 1859, Делакроине слике су биле страховито нападнуте па је уметник престао да излаже. Свом првом биографу Силвестру казао је, очајан: “Има тридесет година како сам бачен животињама”.

Након уметникове смрти, јавна продаја цртежа и слика превазишла је сва очекивања. Обичне атељерске студије којима мајстор није придавао никаквог значаја, биле су продате двадесет пута скупље него што је он за живота продавао своја најбоља дела.

Алфред Стеванс је дао најбољу оцену времена у којем је Делакроа стварао, следећим речима: “Када би Ежен Делакроа могао са једног ванприродног места да присуствује овој рехабилитацији свога генија, морао би да се утеша за четрдесет година неправде”.

Двадесети век у потпуности је потврдио његове вредности и данас се Ежен Делакроа убраја међу највеће мајсторе сликарске уметности.

Делакроино дело, сликарско, граверско,⁸⁾ књижевно и критичарско представља без сумње највиши интелектуални домет француске уметности XIX века.

Француски Рубенс својим грандиозним делом отворио је нове, неслућене могућности у области сликарства. Див и романтик у најбољем смислу те речи, занесен чежњама, опијен сновима и мислима ишао је испред свога времена, уметника, критичара, публике и само се на прстима једне руке могу побројати људи који су умели да назру и осете значај и величину његове улоге.⁹⁾

Цео је његов велики живот, ток његових “великих“ дела, која нико не може избрисати са златних страница светске историје уметности.

Делакроино сликарско стваралаштво, изражено у бројкама, чине: 851 платно, 1.525 пастелних слика и акварела, 6.629 цртежа, 24 бакрореза, 109 литографија и више од 60 блокова са разним скицама.

Циновски сликарски домет Ежена Делакроа је заиста без премца у историји уметности XIX века. Захваљујући његовим делима пресађена је у токове модерне уметности једна вредна и велика сликарска палета. Палета, која личи на букет брижљиво одабраног пољског цвећа.

Очи добијају вољу за животом.

1) На овој слици приказана је једна девојчица која грли мртву сестру. Де ла Туре каже да се ту Делакроа уздигао до Шекспира и у највећој мери остварио појам универзалне вредности као на пример Рембрант на *Ноћној слици*, Диего Велесказ код *Предаје њврђаве Бреде Шпанцима*, Франциско Гоја код *Сирењања шреће маја 1808*, Жан Антоан Гро на слици *Наполеон код Ајлау-а*. Делакроа *ио постоје и на слици Слобода на барикадама*, која такође представља синтезу једне епохе.

2) Године 1845, Делакроа је започео осликавање Луксенбуршке палате у Паризу, где је приказао *античке хероје, ђеснике и филозофе*. На сликама за исту библиотеку приказао је *порекло и пад античке културе*. Од композиција истичу се: *Орфеј учи Грке вешинама мира* и *Аџила џази коњем освојену Италију и њене синоменике*.

Революционарна влада из 1848. године поручила му је слике за плафон Аполонове галерије у Лувру. Делакроа је овде насликао дивну композицију: *Тријумф Ајолона над змијом Пиџоном*.

Године 1853, Делакроа је осликао велики кружни плафон у општинској кући Париза. Централно место заузима слика: Мир долази да утеши људе.

3) Једно време, прилично дуго, имао је навику да црта код пријатеља којима би одлазио да проводи вечери. Тако господин Вијо поседује један број Делакројних цртежа.

4) Одилон Редон (1840-1916)

5) Ежен Буден (1824-1898)

6) Камиј Коро (1796-1875)

7) Уметничка “колонија” у селу Барбизону у близини Париза.

8) У току двадесетих година Делакроа је почео да се бави графиком, и то литографијом која је за време романтизма доживела највећи процват и постала моћно политичко оружје у служби бонапартистичких идеја. И у ову технику Делакроа је унео снагу, драматичност и печат свог генија.

9) Шарл Бодлер је био један од ретких људи који је наслутио прави значај Делакроа “човека јединственог у европској уметности”. У свом некрологу штампаном у листу *Мишљење народа* (Opinion Nationale), он му је одао сјајно признање.